

Koronavirus: nəticələr, sosial-iqtisadi inkişafda yeni meyillər

(əvvəli ötən sayımızda)

Özlərinin və verilişdə iştirak edənlərin bəzilərinin danışığı və davranış mədəniyyəti aşağıdır, danışqlarına, ifadələrinə fikir vermirlər, neqativ çağırışlar, mesajlar, fikirlər ötürürlər. Özlərini hər şeyi bilən kimi göstərirlər. Millətə hörmət qoyulmalıdır, danışığını, yerini bilməyən bəzi ekran "qəhrəmanlarını" danışdırıb, ekranı onların ixtiyarına verməməlidirlər.

Bəzi verilişlərdə nümunə olacaq mənəvi-psixoloji və etik normalara hörmət əvəzinə, hərc-mərclik, bir-birinin sözünü kəsmək, ifrat dərəcədə tərifləmək, tənqid və təhqir etməklə, əxlaq sığmayan ifadələr işlətməklə müzakirələr keçirilir. Son vaxtlar müəyyən irəliləyişlər olsa da, "Ona qalsa", "Səhər-səhər", "Şən-bazar", "Praym şou", "Gəl dərdivi danış", "ATV maqazin", "Səni axtarıram", "Elgizlə izlə", "Şou nyus", "Gərgin saat", "Ad günü", "Komeyaxana", "Bizimləsən" və s. verilişlərdə (və teleserialar adı altında), məntiqi, mənəvi dəyərləri zədələyən tamaşalarda nəzarət yoxdur. Burada və sosial şəbəkələrdə istədikləri sözləri işlədirlər, özlərini ədalətli, hətta istintaq, təhqiqat orqanlarının əməkdaşları kimi aparırlar. Orada iştirak edənlər və çox hallarda haqqı olmayanlar "məşhur", "dahi", "görməli", "böyük şəxsiyyət", "dəyərli insan", "star", "supertar", "toylar kralı", "ulduz", "xalqın sənətkarı" və s. kimi təqdim edilir.

Bunlara artıq son qoymaq vaxtıdır. Mənəvi həzz almaq üçün futbolçudan, gimnastdan, boksçudan, müğənnidən, modelyerdən və s. süni ulduzlar yaradılır. Təbii ki, haqqı olanlar da az deyil. Onlara yüksək əməkhaqqı, hədiyyələr, dəbdəbəli evlər, bağlar, maşınlar verilir. Ronaldo, Messi, Neymar, Levandovski, Kante, Salah, İbrahimoviç, Müller, Rakitiç, Şumaxer və bu kimilərinə çox yüksək əməkhaqqı verilir. Braziliyalı futbolçu Neymarın illik əməkhaqqısı 31,6 milyon dollardır. Bunlara heç bir sözümlə yoxdur. Ölkəmizdə də çox yüksək dəbdəbə ilə yaşayan, var dövləti ilə öyünən "ekran ulduzları" və s. var. Ancaq müəllimlər, həkimlər, bəzi polis əməkdaşları ölkə üzrə orta aylıq 712 manat əməkhaqqından az, 300-500 manat əməkhaqqı alırlar. İnsanların sağlamlığının keşiyində dayanan, şərafli peşə sahiblərinə və elmə qarşı laqeyd münasibət koronavirus dövründə vaksın hazırlamağı xeyli ləngitdi. Bunlar bir daha düşünməyə əsas verir ki, təhsil, elm,

səhiyyə sahəsində rəqəmsal texnologiyaların formalaşması və tətbiqinə xüsusi diqqət verilməli, bu sahələrə tələb olunan qədər vəsait ayrılmalıdır. Televerilişlər əhəlinin sosial-psixoloji vəziyyətinə təsir edən çox vacib vasitələrdən biridir. Məlumdur ki, televerilişlər sponsorların hesabına hazırlanır, yaşayır. Ancaq reklamların tez-tez verilməsi insanların psixologiyasına çox pis təsir edir. Hesab edirik ki, reklamların müəyyən edilmiş vaxtı olmalıdır.

Covid-19 pandemiyası ilə əlaqədar karantin dövründə televiziyalarda səviyyəsi, şou xarakterli verilişlər, şəxsi toyların nümayişi dayandırıldı. Maraqlı, mənəviyyəti saflaşdırən sosial çarxlar, düşünülmüş verilişlərlə əvəz edildi. Bu, çox yaxşı haldır. Ancaq istəyim budur ki, zəngin təbiətimizi, mədəniyyət abidələrimizi, musiqilərimizi, yeməklərimizi, ölkəni tanıdan, yaradıcı insanlarımızı tərənnüm edən verilişlər hazırlansın və göstərsin. Xarici dövlətlərin maddi mədəniyyəti, adət-ənənələri, görkəmli şəxsiyyətləri barədə verilişlər də maraqla qarşılansın. Bundan başqa, özünü təcrid vaxtı onlayn təşkil olunan I-XI siniflər üçün, hətta universitetlərin tədris proqramlarına uyğun hazırlanan dərslərin elektron tədrisinə, virtual təhsilə, xüsusi maarifləndirmə işlərinə xüsusi verilişlər həsr edilməsi çox böyük kömək ola bilər.

Koronavirus dövrü başa çatdıqdan sonra bəzi həyatı əhəmiyyətli məsələlər yeni dönmədə tənzimlənməlidir. Ad günləri, sünnət, məktəbə getmə, məktəbi qurtarma, universitetə qəbul və bitirmə, əsgərlik, nişan, xınayaxdı, toy mərasimləri və digər şadlıq mərasimləri təntənəli, toplam şəkildə - 50-300-500 nəfərin iştirakı ilə keçirilir. Buraya çoxlu sayda qohum-əqraba, dost-tanış, iş yoldaşları və digərləri dəvət olunur, ifrat

toplantılar keçirilir, sıx toplaşırırlar. İşə obyektleri, saraylar, şadlıq məclislərinin sayı artır. Televiziyalarda öz toylarını reklam edənlər 1-2 saat başqalarına daxli olmayan prosesləri göstərməklə nə məqsəd güdür? Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi şəraitində ifratçılığa yol verilir. Yaxud, yaxınlarını itirənlərin bir neçə dəfə çoxsaylı insanların iştirakı ilə yas mərasimləri, anım günləri keçirmələri, qucaqlaşma, öpüşmə və s. infeksiya mənbəyidir, məhsul və vəsaitin israf edilməsidir. Belə tədbirlərin koronavirus infeksiyası ilə əlaqədar karantin rejimi müddətində dayandırılması çox müsbət qarşılmalıdır. Hesab edirik ki, bu tədbirlərin təkə xüsusi karantin rejimi vaxtı məhdudlaşdırılması ilə kifayətlənmək olmaz, bu, rahat həyat dövründə də davam etdirilməlidir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının məlumatlarına görə, hazırda dünyanın 30-dan çox ölkəsi aclıq təhlükəsi ilə qarşılaşıb. Bu təhlükə arta bilər. Ona görə də istehsal ehtiyatlarından və ərzaqdan düzgün istifadə edilməlidir. Hesablamalarımıza görə, bir ildə şənlük və yas mərasimlərində ölkəmizdə təxminən 30-35 min ton ət, adambaşına 30 kq çörək işlədilir və bunun 15-20%-i itkilərə gedir. İsfərliliyin qarşısını almaq və təmasları azaltmaq üçün toy və yas mərasimlərində iştirakçıların sayı həddi 30-40, maksimum 50 nəfər müəyyən edilməli, menyuların tərkibi isə xeyli azaldılmalıdır. Buna isə yerli və mərkəzi orqanlar tərəfindən ciddi nəzarət olunmalıdır.

Hesab edirik ki, koronavirusla mübarizə sosial-iqtisadi həyata təsir göstərir ki, iqtisadi həyatda, cəmiyyətdə yeni çağırışlar, yeni formatda fəaliyyət, yaşayış prinsipləri olmalıdır. Ölkəmizin neftdən asılılığına son qoymaq üçün elm və texnologiyanın inkişafı proqramı qəbul edilməli, regional inkişaf proqramları kimi, hər rübdə onun ic-

rası yoxlanılmalıdır. Hər bir vətəndaş, müəssisə və təşkilatların rəhbərləri fəaliyyətlərinə yenidən baxmalı, insanların sağlamlığını qorumaq və onların rifahını yaxşılaşdırmağın dövlət siyasətinin strateji hədəfi olduğunu əsas götürməlidirlər.

Məktəblərdə, uşaq bağçalarında, universitetlərdə uşaqların, şagirdlərin, tələbələrin, eləcə də hər kəsin məsafə saxlamaqla oturmağı, ünsiyyəti və s. barədə qaydalar, normalar hazırlanmalıdır.

Xeyir və şəx mərasimlərinin keçirilməsi xərcləri və s. normalar tətbiq edilərək tənzimlənməlidir. Bəy-gəlin maşınları və onları müşayiət edənlərə ciddi intizam tədbirləri müəyyən edilməlidir. Evlərdə yemək hazırlamağa və insanların evdə yemək yeməyə meylli xeyli artacaqdır. Bununla əlaqədar istehlakçılara keyfiyyətli yarımfabrikatlar və çeşidli hazır yemək təklifi artırılmalıdır.

Koronavirus rejimi vaxtı içki məclisləri, demək olar ki, keçirilmədi. Bu vəziyyəti nəzarətdə saxlamaq lazımdır. Cinayət hadisələri və yol-nəqliyyat qəzalarının sayı xeyli azalıb. Cinayət məsuliyyətinə görə cəzalar, cərimələr, nəzarət və məsuliyyət gücləndirilməlidir.

Ölkə iqtisadiyyatının və sosial şəbəkələrin dəstəklənməsi, sosial-iqtisadi tədbirlər paketinin qəbul edilərək həyata keçirilməsi üçün koronavirusun mənfi təsirlərinin məhdudlaşdırılması məqsədilə dövlət tərəfindən 3,5 milyard manat vəsait ayrıldı. Vəsaitin düzgün xərclənməsi üçün və elmi monitorinqlər aparılmaqla bərabər, təhsil, səhiyyə və elmin maliyyələşdirilməsi, onun yüksək ixtisaslı kadrlarla təminatı dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin prioritet istiqaməti kimi daim diqqət mərkəzində olmalıdır. Sərnişin avtobuslarında, metroda, qatarlarda, təyyarələrdə, gəmilərdə və digər ictimai yerlərdə insanların sosial məsafə saxlamaqla yol getmələri, oturmaları üçün normalar müəyyən edilməlidir. Marketlərdə, yeməkxanalarda sanitariya qaydalar ciddi şəkildə qaydalar qaydalar gücləndirilməli, işçilər həkim nəzarətindən keçirilməli, məsafə saxlanmasına, siqaret çəkilməsinə qadağalar gücləndirilməlidir, ciddi nəzarət olunmalıdır.

İnternetin bütün kəndlərdə, qəsəbələrdə fəaliyyət göstərməsi təmin edilməli, keyfiyyəti və sürəti artırılmalı, yeni dövrün tələblərinə uyğun hər kəsin internetə çıxış imkanları olmalıdır.

Koronavirus pandemiyası insanların psixoloji yardımına tələbatını xeyli

artırdı. Psixoloji sarsıntılar insanların şüuraltında uzun müddət qala bilər. Odu ki, psixoloji yardıma şərait yaradılması üçün mərkəzlər formalaşdırılmalıdır. Hesab edirik ki, bu məsələlərdə dövlət dəstəyi təmin olunmalıdır.

Vətəndaşların cəmiyyətin bu və ya digər hadisə və proseslər barədə məlumatlandırılmasının əhəmiyyəti artmışdır. Onlara rəsmi mənbələrdən düzgün informasiya çatdırılması, mətbuat və televiziyalardan hər hansı formada verilən informasiyalar üçün məsuliyyət artırılmalıdır. Restoranlar, kafelər, çayxanalar, ictimai iş müəssisələri, dükanların və s. iş rejiminə baxılmalı, insanların rahatlığını pozan hallar aradan qaldırılmalı, bəzi yaşayış yerlərinin yaxınlığında fəaliyyət göstərən obyektlərin fəaliyyəti dayandırılmalıdır.

Koronavirusa qarşı mübarizə başa çatdıqdan sonra turizmin inkişafına yeni prizmadan baxılmalıdır. Virus təhlükələrinin xaricdən daxil olmasının qarşısı alınmalı və nəzarət gücləndirilməli, ölkənin daxilində turizmin inkişafına şərait yaradılmalıdır. Bu turizm qiymət və keyfiyyətli xidmətlər baxımından insanlarımızın tələblərinə uyğunlaşdırılmalıdır.

Ətraf mühitə atılan tullantı və qarışıqların azaldılması, havanın, suyun, torpağın çirkləndirilməsinin qarşısını almaq üçün müəssisə, təşkilat və hər bir vətəndaşın məsuliyyətinin artırılması məqsədilə ciddi tədbirlər görülməlidir. Havanı, suyu, torpağı çirkləndirən müəssisələrin işinə baxılmalı, nəqliyyatın sıxlığı azaldılmalı, xarici ölkələrdə olduğu kimi, velospedlərdən istifadəyə, insanların piyada hərəkətinə uyğun təbliğat artırılmalı, şərait və maraqlar yaradılmalıdır. Koronavirus pandemiyasına qarşı mübarizə başa çatdıqdan sonra onun təkrarən yayılma təhlükəsi ola bilər. Ona görə də insanların xarici ölkələrə gedişi və ölkəmizə gəlişi ciddi həkim nəzarətində saxlanılmalıdır. Virus daşıyıcılarına qarşı vaxtında tədbir görülməsi üçün uşaq bağçalarında, məktəblərdə, universitetlərdə, metroda, sərnişin nəqliyyatında, orta və irihəcmli ticarət obyektlərində, idarə və təşkilatların girişində testlə həkim nəzarəti aparılmalıdır.

İBRAHİMOV İSLAM HACI oğlu,
iqtisad elmləri doktoru, professor,
Əməkdar kənd təsərrüfatı işçisi,
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin
üzvü